

Horst Wernicke

Walter Stark (1924-2009)

Acta Cassubiana 11, 498-501

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Horst Wernicke

Walter Stark (1924–2009)

Dnia 20 lutego 2009 roku zmarł po dłuższej chorobie prof. dr Walter Paul Ernst Stark. Urodził się 24 lipca 1924 r. w Gdańsku-Wrzeszczu. Po radosnym dzieciństwie spędzonym we wiosce nad Nogatem, gdzie jego ojciec był urzędnikiem straży granicznej na pograniczu z Polską, przeżył on obstrzał Westerplatte, który dał początek II wojnie światowej. Po maturze pracował w Arbeitsdienst, a potem musiał służyć w Wehrmachcie. Po niewoli angielskiej jako jeńiec wojenny dostał się do matki i starszego brata mieszkającego pod Greifswaldem. Od 1946 do 1951 r. odbył studia historii i łaciny w Greifswaldzie, a następnie był zatrudniony jako nauczyciel w specjalnej instytucji Uniwersytetu w Greifswaldzie zwanej Arbeiter- und Bauernfakultät. Kiedy przestała ona istnieć w 1962 r., podjął pracę w Instytucie Historii tegoż Uniwersytetu jako pracownik naukowy. W 1982 r. Walter Stark został mianowany docentem, a w 1986 r. profesorem.

Ku jego ubolewaniu nie było mu dane wykładać na temat historii hanzeatyckiej. Wykładał natomiast historię starożytną, historię Prus i Niemiec od XIX do początku XX wieku. Na jego seminariach studenci poznali się z pracą naukową historyka skrupulatnie powołującego się na źródła i widzącego świat kompleksowo. Jego wiedza uniwersalna w zakresie historii jak i literatury niemieckiej zauroczyła wielu ludzi. Przekazał on związki historyczne, które dla oceny historyka są podstawowe. Jego styl nauczania cechowany był nie tylko dokładnością i obrazowością, ale i wzbogacony o wtrącone anegdoty i historyjki. Te ostatnie zarazem zabawnie wspomagały pamięć i przedstawiały charakterystyczne cechy zjawisk istotnych w sposób skrajnie zwięzły.

Za rozprawę na temat stosunków między miastem hanzeatyckim Gdańskiem a stolicą Hanzы Lubeką Walter Stark w 1969 r. uzyskał stopień naukowy doktora¹.

¹ *Lübeck und Danzig in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Untersuchungen zum Verhältnis der wendischen und preußischen Hansestädte in der Zeit des Niederganges der Hanse*, Weimar 1973 (Abhandlungen zur Handels- und Sozialgeschichte Bd. 11).

Gdańsk ze strony Prus stawiał najsilniejszy opór wobec władzy Zakonu Niemieckiego, i ufając we własne siły jako orędownik władzy króla polskiego w drugiej połowie XV wieku prowadził politykę samodzielną w ramach Hanzy. Na podstawie szczegółowej analizy drukowanego i niedrukowanego materiału źródłowego Walter Stark w sposób przekonujący mógł udowodnić, że „separatyzm wewnątrz-hanzeatycki”, o którym wiele dyskutowano, można wyjaśnić nie tylko rozważaniami psychologizującymi lub akcentowaniem jakichkolwiek „szczególnych tradycji”, był on raczej wyrazem przeciwieństw w polityce handlowej wewnątrz Hanzy, które wynikały z różnych procesów rozwojowych poszczególnych miast czy całych grup miast. Praca Waltera Starka z powodu konsekwentnego powołania się na źródła spotkała się z wielkim szacunkiem.

Tym samym stał się on uznanym członkiem greifswaldzkiej grupy roboczej badającej Hanzę wokół Johannes Schildhauer. Szczegółowe studia w archiwach przyczyniły się do powstania kontaktów naukowych z badaczami polskimi w Gdańsku, Warszawie, Toruniu i Szczecinie, które w latach następnych zostały rozbudowane. Znajomość języka polskiego, która miała początek w latach dziecięcych, przy tym zawsze była pomocna. Wyprawy naukowe ze studentami oraz udział w konferencjach w sąsiednim kraju zacieśniły te kontakty. W podręczniku *Allgemeine Geschichte des Mittelalters* („Historia Powszechna Średniowiecza”) z pióra Waltera Starka pochodzą rozdziały o historii Polski².

Wspólnie z Johannes Schildhauer i Konrad Fritze napisał on jedyną w czasie istnienia NRD marksistowską historię hanzeatycką, która nie tylko w NRD, ale także w RFN została rozpowszechniona w siedmiu wydaniach i spotkała się z wielkim zainteresowaniem³.

Wielki wkład do hanzeatyckiej historii gospodarczej wniósł Walter Stark w swoich pracach na temat handlu hanzeatyckiego i profitu handlowego kupca hanzeatyckiego⁴. Jego praca habilitacyjna o proficie handlowym Hanzeatów, napisana przede wszystkim na podstawie spuścizny po Hildebrand Veckinchusen i gdańskiego kupca Johann Pisz, zapewniła mu niepodzielone uznanie nie tylko badaczy Hanzy. W oparciu o subtelną i przenikliwą analizę materiału źródłowego udowodnił on, że przeciętny profit handlowy przerósł przeciętny **zysk z kapitału** dwu-, a nawet trzykrotnie. Sposób obliczenia przez uwzględnienie kupna i odkupu jako czynność związaną z działalnością umożliwił taki wynik.

² *Die Herausbildung des Feudalismus und Entstehung eines frühfeudalen Staates in Polen...*, s. 80-85; zob. też. *Polen in der Epoche des entfaltenen Feudalismus – die Herausbildung eines Ständestaates*, [w:] *Allgemeine Geschichte des Mittelalters*, Berlin 1985, s. 370-379.

³ K. Fritze, J. Schildhauer, W. Stark, *Die Hanse*, Berlin (Ost) 1974, 1975, 1977, 1981, 1982, 1985; Berlin (West) 1985.

⁴ *Untersuchungen zum Profit beim hansischen Handelskapital in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts*, Weimar 1985 (Abhandlungen zur Handels- und Sozialgeschichte, Bd. 24).

Gonienie za możliwie wysokimi i pewnymi zyskami handlowymi było najważniejszym napędem wszystkich akcji kupców średniowiecznych i decydowało zatem bezpośrednio lub pośrednio również o skutkach dla rozwoju stosunków społecznych i politycznych oraz kultury. Walter Stark jako pierwszy szukał dokładnej odpowiedzi na pytanie o powstanie i rozwój hanzeatyckich profitów handlowych, rozwijając metodę do rozwiązania tej problematyki i w sposób przekonujący ją opisując.

Dorobek Waltera Starka obejmuje także prace, w których poruszył on cząstkowe aspekty historii hanzeatyckiej. Wymienić tu należy zarówno prace na temat handlu solą, jak i prace o zwyczajach handlowych kupców hanzeatyckich lub artykuł o Pokoju Utrechckim⁵.

Po pierwszym tomie wydanych przez Michaila Lesnikowa ksiąg kupieckich autorstwa Hildebranda Veckinchusena pod koniec lat siedemdziesiątych zakończono także pracę nad manuskrypcem drugiego tomu, zwlekano jednak z jego wydaniem, ponieważ krytyka, której poddano tom pierwszy, sugerowała przeprowadzenie ponownego kolacjonowania tekstu z oryginałem. W 1983 r. M. Lesnikow zmarł w Moskwie. Hanzeatycka grupa robocza NRD szukała redaktora, którym został Walter Stark. Mieszkał on w Berlinie Wschodnim i codziennie jeździł do Berlina Zachodniego do Geheimes Staatsarchiv preußischen Kulturbesitzes w Berlin-Dahlem, gdzie można było wglądać do ksiąg kupieckich, które później zostały oddane z powrotem do Tallin. Tę pracę zakończono w 1988 r. Wydawnictwo jednak nie miało możliwości złożenia do druku gotowego manuskryptu. Wobec tego Walter Stark zaczął go przepisywać. Nadszedł upadek NRD i projekt utknął w martwym punkcie. Zarząd Hansischer Geschichtsverein ponownie zaczął się zajmować tym projektem, który ongiś powstał z jego inicjatywy. Przez niespełna dwa lata dr Marc Löwener dygitalizował księgi kupieckie, ściśle to uzgadniając z Walterem Starkiem, co włączyło także natychmiastową korektę wprowadzonych danych. Prace te zostały wielokrotnie przerwane przez choroby redaktora. Życzenie szczęśliwego zakończenia dzieła wzmacniało do ostatniej chwili jego wolę wyzdrowienia, jednak nie było mu to dane.

Walter Stark należy do pokolenia historyków NRD-owskich, którzy jeszcze u historyka mieszczańskiego, Adolfa Hofmeistera, przyswoił sobie solidne rzemiosło historyka i skorzystał z metody i nauki marksistowskiej z jednej strony na podstawie doświadczeń życiowych, z drugiej z punktu widzenia teorii poznania. Jego prace naukowe powstały na podstawie źródeł, którymi on się kierował, i przez to stały się one trwałymi i cieszą się uznaniem.

⁵ Zob. spis publikacji w: „*kopet uns werk by tyden*” – *Beiträge zur hansischen und preußischen Geschichte. Walter Stark zum 75. Geburtstag*, hrsg. von N. Jörn, D. Kattinger, H. Wernicke, Schwerin 1999, s. 289.

Dla badań nad Hanżą śmierć zasłużonego i znaczącego naukowca Waltera Starka jest bolesną stratą. W pamięci pozostają wspomnienia o człowieku niewzruszonym, wielce czcigodnym i zawsze skłonny do dyskusji.

Tłumaczenie: Ulrich Drechsel